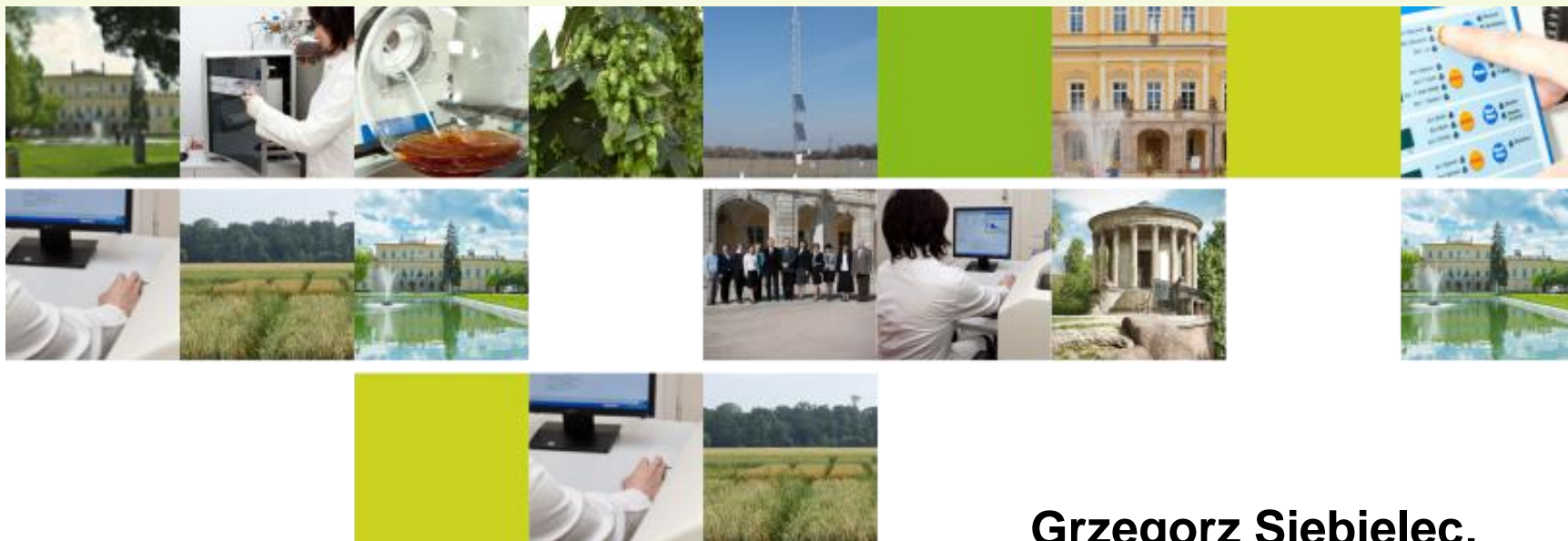

Środowiskowe aspekty stosowania kompostu i osadów ściekowych w procesach nawożenia i rekultywacji gleb

Grzegorz Siebielec,

Jachranka, 24-26.05.2017

Konferencja: XVI Ogólnopolskie Forum Wymiany Doświadczeń "Eksploatatorzy dla Eksploatatorów"

Instytut Uprawy
Nawożenia i Gleboznawstwa

Funkcje materii organicznej (próchnicy):

- ❑ Materia organiczna gleb jest podstawowym wskaźnikiem jakości gleb decydującym o ich właściwościach fizykochemicznych, takich jak zdolności sorpcyjne i buforowe
- ❑ Decyduje o procesach biologicznych, ważnych z punktu widzenia funkcjonowania siedliska
- ❑ Wysoka zawartość próchnicy w glebach jest czynnikiem stabilizującym ich strukturę, zmniejszającym podatność na zagęszczenie i erozję, oraz poprawiającym zdolność gleby do zatrzymywania wody.
- ❑ Zachowanie zasobów próchnicy glebowej jest istotne nie tylko ze względu na utrzymanie produkcyjnych funkcji gleb, ale również z punktu widzenia roli gleb w wiązaniu dwutlenku węgla z atmosfery.

Materia organiczna gleb w Polsce

Legenda
Ocena zawartości materii organicznej w glebie

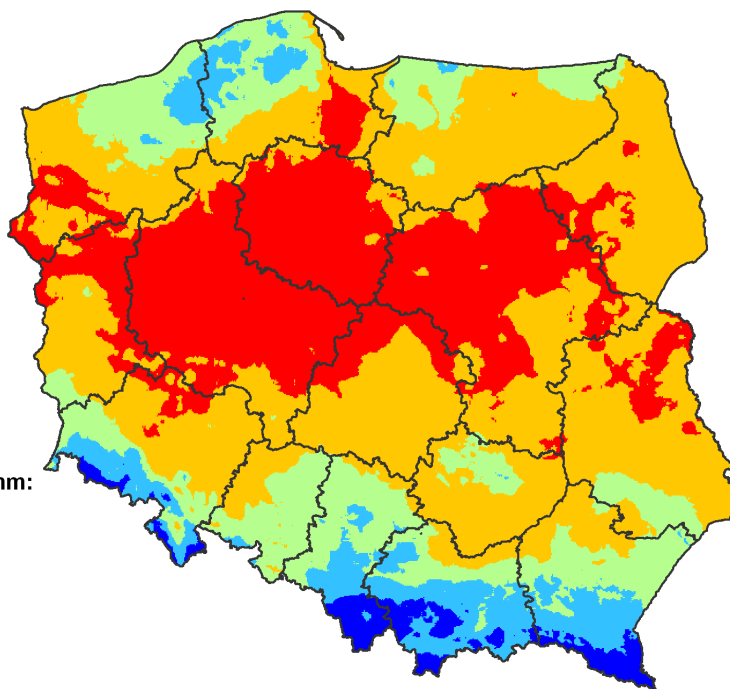
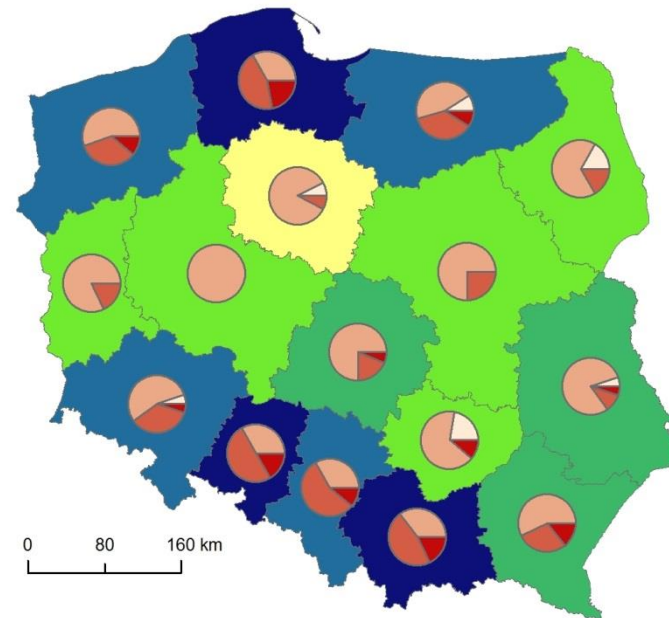

Niska
Średnia
Wysoka
Bardzo wysoka

Średnia % zawartość materii organicznej w glebie

< 1,4
1,4 - 1,7
1,8 - 2,1
2,2 - 2,5
> 2,5

— Granica województwa

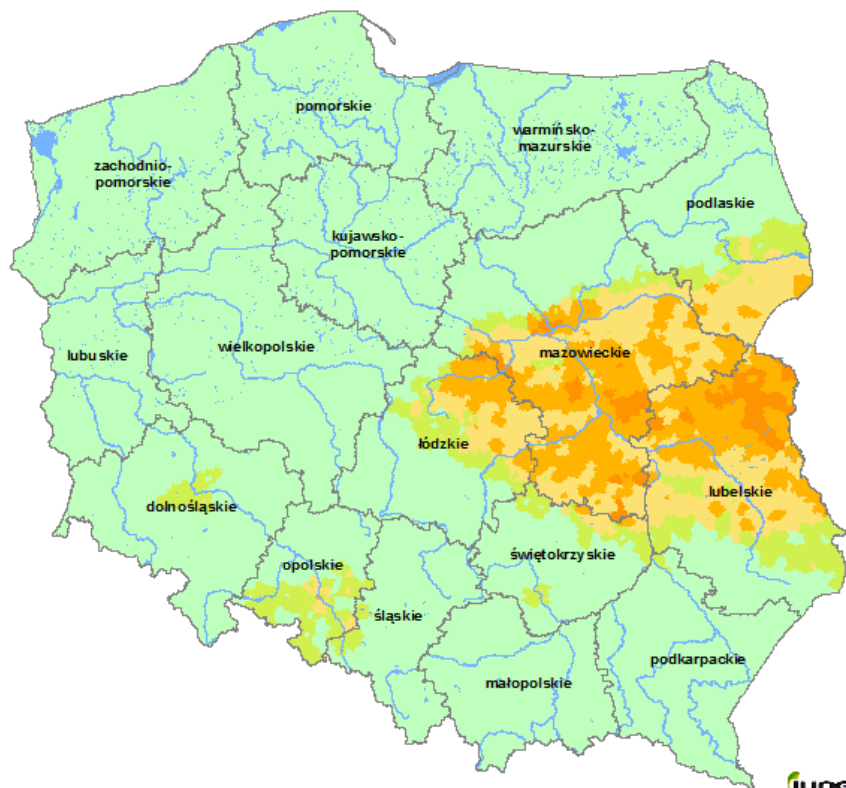
Średni roczny KBW w mm:

>300
100 - 300
0 - 100
-100 - 0
< -100

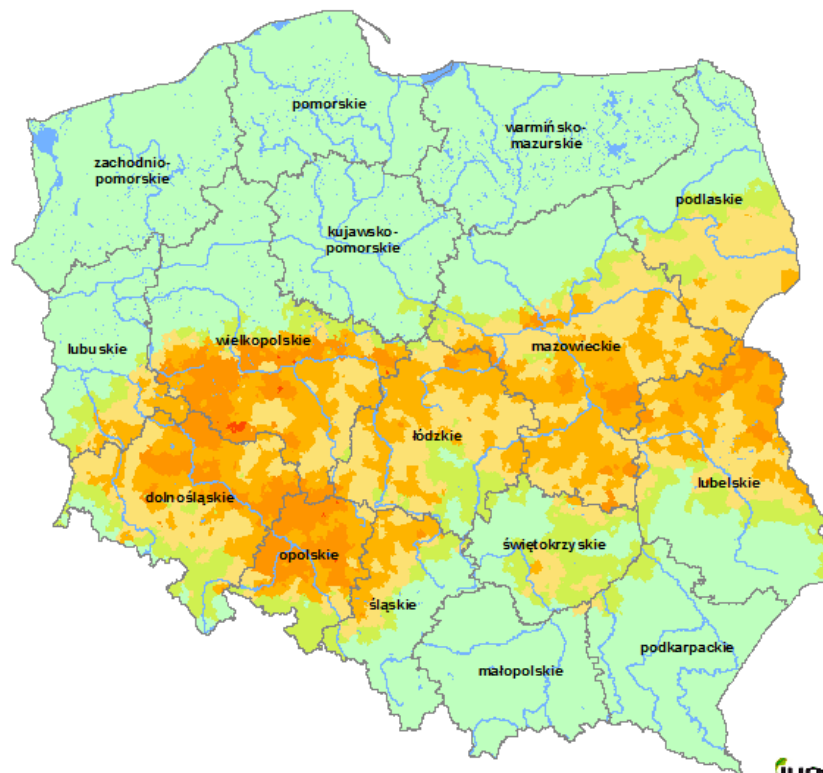
Ryzyko wystąpienia suszy glebowej

Rok: 2015; okres: 09 (21.VI - 20.VIII) - Burak cukrowy

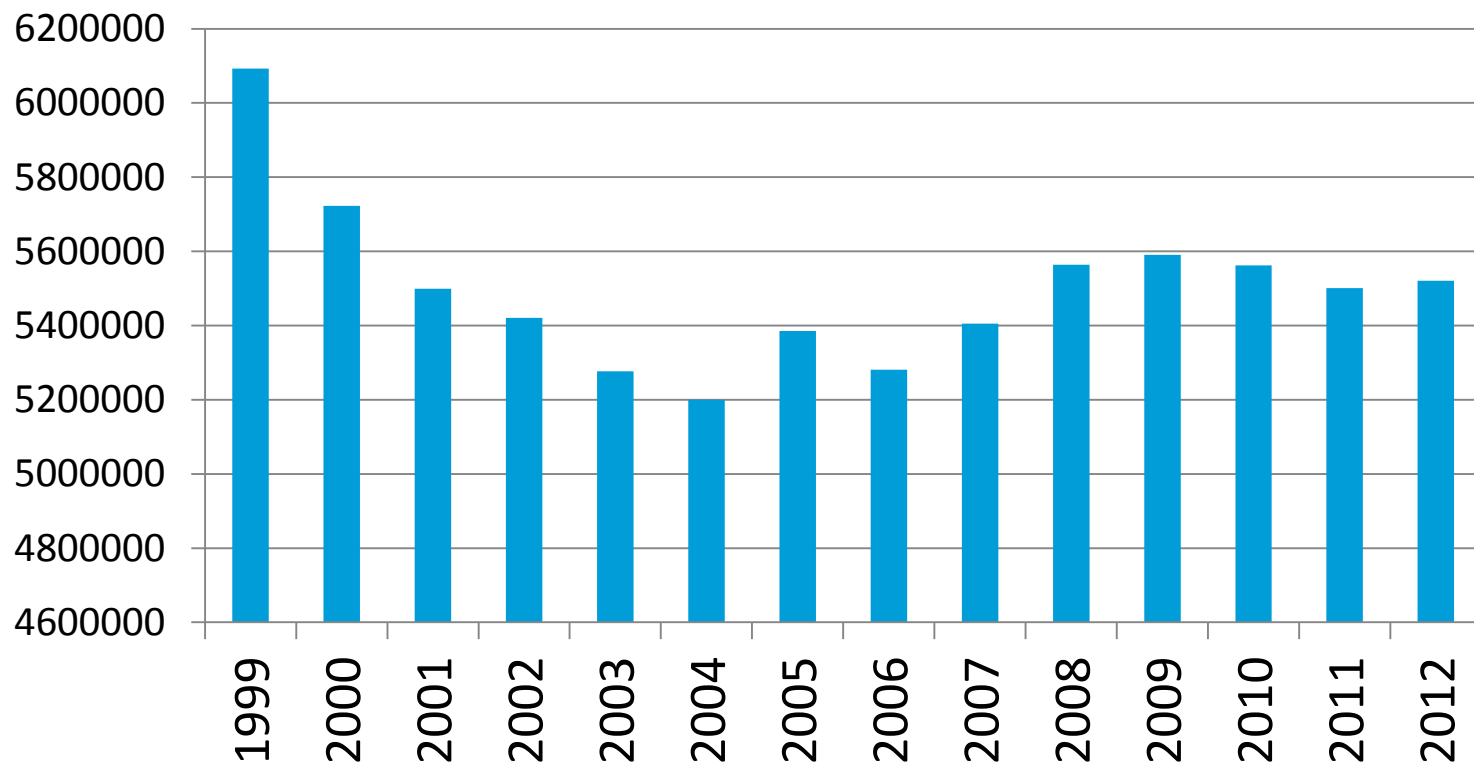
iung
21.08.2015
Puławy

Rok: 2015; okres: 12 (21.VII - 20.IX) - Burak cukrowy

iung
22.09.2015
Puławy

Spadek nawożenia organicznego

Pogłowie bydła w Polsce

Lista najbardziej korzystnych praktyk (uprawa roli, zmianowanie, egzogenna materia organiczna) sprzyjających ochronie lub gromadzeniu materii organicznej w glebach obejmuje:

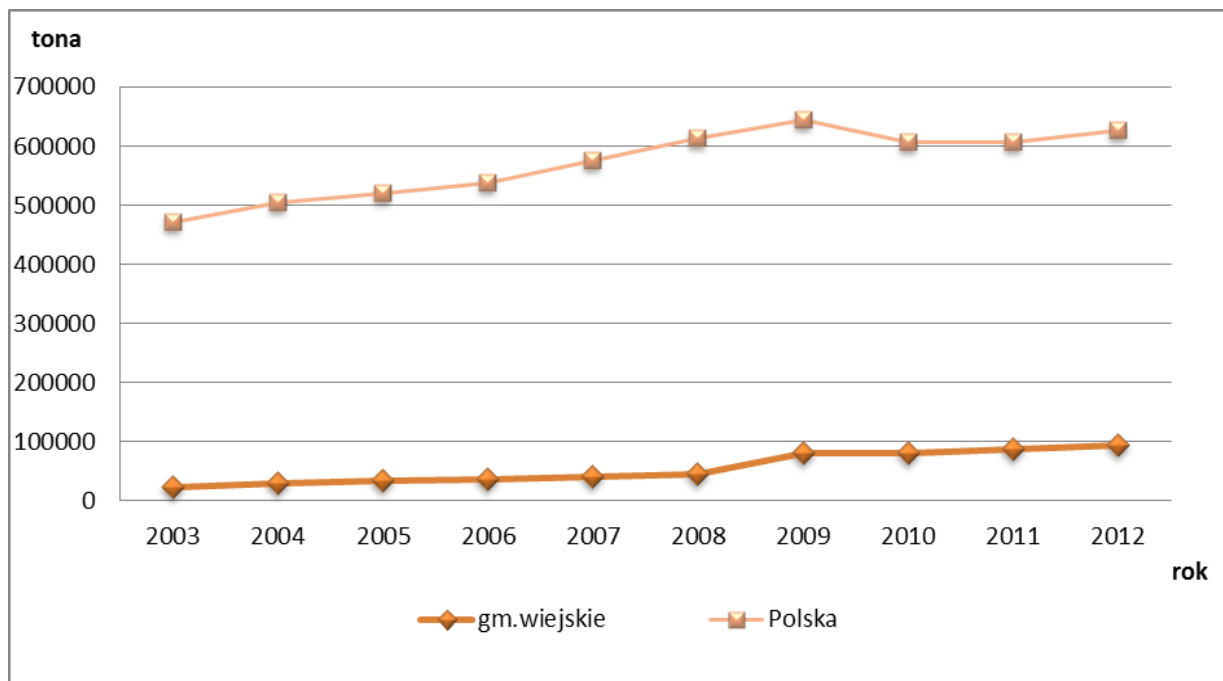
- Dywersyfikacja rotacji roślin
- Rotacja z bobowatymi
- Stosowanie wsiewek
- Rotacja z międzyplonem
- Rotacja z zielonymi nawozami
- Trwałe użytki zielone
- Stosowanie egzogennej materii organicznej**
- Przyorywanie resztek pozbiorowych
- Uprawa bezorkowa i uproszczona

Potencjalne egzogenne źródła węgla

- ▶ Obornik
- ▶ Osady ściekowe
- ▶ Komposty
- ▶ Biowęgiel
- ▶ Odpad z biogazowni
- ▶ Odpady z przemysłu spożywczego

- ▶ Ilość komunalnych osadów ściekowych przeliczonych na suchą masę wyprodukowanych w Polsce na koniec 2012 roku wynosiła około 513 tys. ton.
- ▶ Prognozy Krajowego Planu Gospodarki Odpadami z 2014r. mówiły, że liczba ta w roku 2015 miała wzrosnąć do 642,4 tys. ton s.m., a opierając się na założeniach i dalszych prognozach demograficznych szacuje się, że w roku 2018 liczba ta może sięgnąć nawet 706,6 tys. ton s.m. osadu.

Wielkość produkcji osadów ściekowych w Polsce i na obszarach wiejskich w okresie 2003-2012

(dane: Bień, 2012; GUS, 2014).

UREGULOWANIA PRAWNE

- ▶ Wskaźniki jakościowe jakie muszą spełniać komunalne osady ściekowe dla ich rolniczego wykorzystania określa Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 6 lutego 2015 r.
- ▶ Wymogi te zostały ustalone w odniesieniu do takich parametrów, jak:
  - ✓ zawartość pierwiastków śladowych (kadm, ołów, rtęć, nikiel, cynk, miedź, chrom),
  - ✓ obecność bakterii chorobotwórczych (z rodzaju Salmonella)
  - ✓ oraz łączna liczba jaj pasożytów jelitowych (Ascaris spp., Trichuris spp., Toxocara spp.).
- ▶ Ponadto Rozporządzenie wymaga oznaczenia w osadach wilgotności, odczynu, zawartości substancji organicznej, azotu ogólnego, azotu amonowego oraz całkowitej zawartości fosforu, wapnia i magnezu, nie precyzując jednak dla nich liczb granicznych.

- ✓ Pomimo uregulowań prawnych dotyczących stosowania osadów ściekowych w rolnictwie, istnieje wiele kontrowersji i uprzedzeń ograniczających ich szersze stosowanie.
- ✓ Kontrowersje głównie wynikają z braku pełnej informacji odnośnie korzyści, zagrożeń oraz obecności zanieczyszczeń w osadach ściekowych i ich wpływu na środowisko glebowe, a także braku zrozumienia roli składników osadu (np. Al, Fe, P) w ograniczaniu biodostępności Cd, Pb i innych metali.

Niezbędne jest wytworzenie lub upowszechnienie nowej wiedzy dla ewentualnej weryfikacji przepisów, w tym np. dopuszczalnych dawek i koniecznych analiz osadów ściekowych przed ich dopuszczeniem do stosowania.

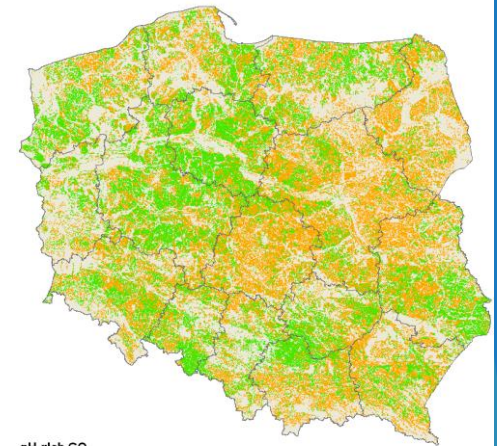
Potencjał stosowania osadów ściekowych

gleby GO bardzo lekkie i organiczne
pozostałe gleby GO

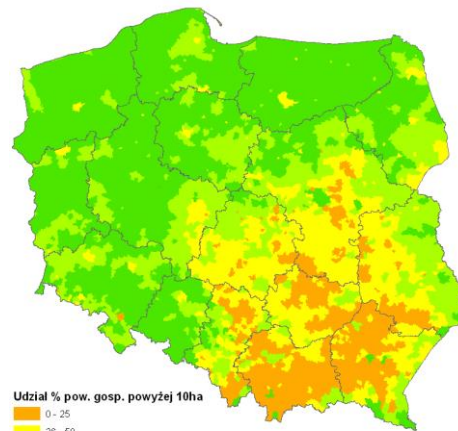
% próchnicy w glebach GO
0,00 - 2,00
2,01 - 9,72

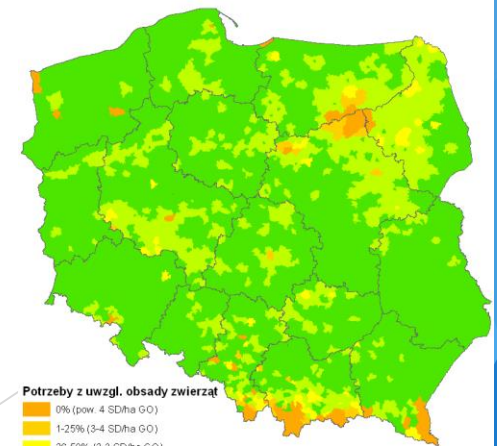
pH gleb GO
3,2 - 5,5
5,6 - 7,8

poz wody grunt 0-2 m

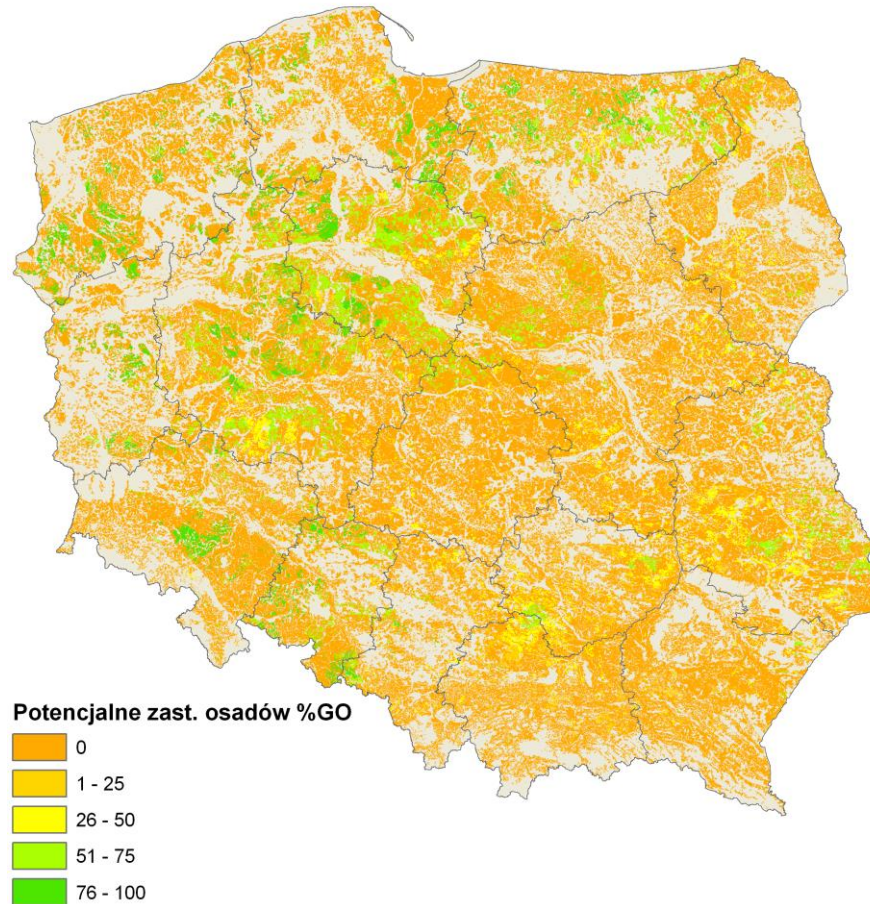
Udział % pow. gosp. powyżej 10ha
0 - 25
26 - 50
51 - 75
76 - 100

Potrzeby z uwzgl. obsady zwierząt
0% (pow. 4 SD/ha GO)
1-25% (3-4 SD/ha GO)
26-50% (2-3 SD/ha GO)
51-75% (1-2 SD/ha GO)
76-100% (0-1 SD/ha GO)

Przestrzenny rozkład gleb o dużym potencjale wykorzystania osadów ściekowych do nawożenia

Potencjalne obszary zastosowania osadów ściekowych obejmują 8,4% GO w Polsce co stanowi obszar około 0,905 mln ha (GO = zasiewy + uprawy trwałe wg PSR2010 stanowią 10,826 mln ha)

Właściwości osadów ściekowych

Biosolids properties

Parametr	Śred/mean (Mediana)	Zakres	SD (%)
OM - Organic matter (%)	42.2 (43.3)	13.6 – 65.1	33
Humic acids (mgC _{KH} /100g)	2163 (2139)	293 – 5385	44
Fulvic acids (mgC _{KF} /100g)	3898 (3938)	404 – 6727	36
pH w H ₂ O	6.79 (6.73)	5.7 – 13.4	14
CEC (cmol(+)/kg)	56.3 (54.1)	14.4 – 113.3	42
Pot. CEC (cmol(+)/kg)	66.2 (63.7)	16.6 – 117.7	35
N - Nitrogen (%)	2.61 (2.48)	0.55 – 5.64	49
P -Phosphorus (%)	1.83 (1.75)	0.14 – 4.08	47
Ca - Calcium (%)	3.93 (3.82)	0.81 – 19.9	62
Fe - Iron (%)	2.67 (2.11)	0.63 – 8.51	60
Mg - Magnesium (%)	0.58 (0.55)	0.01 – 1.70	73
K - Potassium (%)	0.25 (0.21)	0.09 – 0.87	57
Na - Sodium (%)	0.06 (0.05)	0.01 – 0.15	50
Mn - Manganese (mg kg ⁻¹)	539 (451)	128 – 1949	68

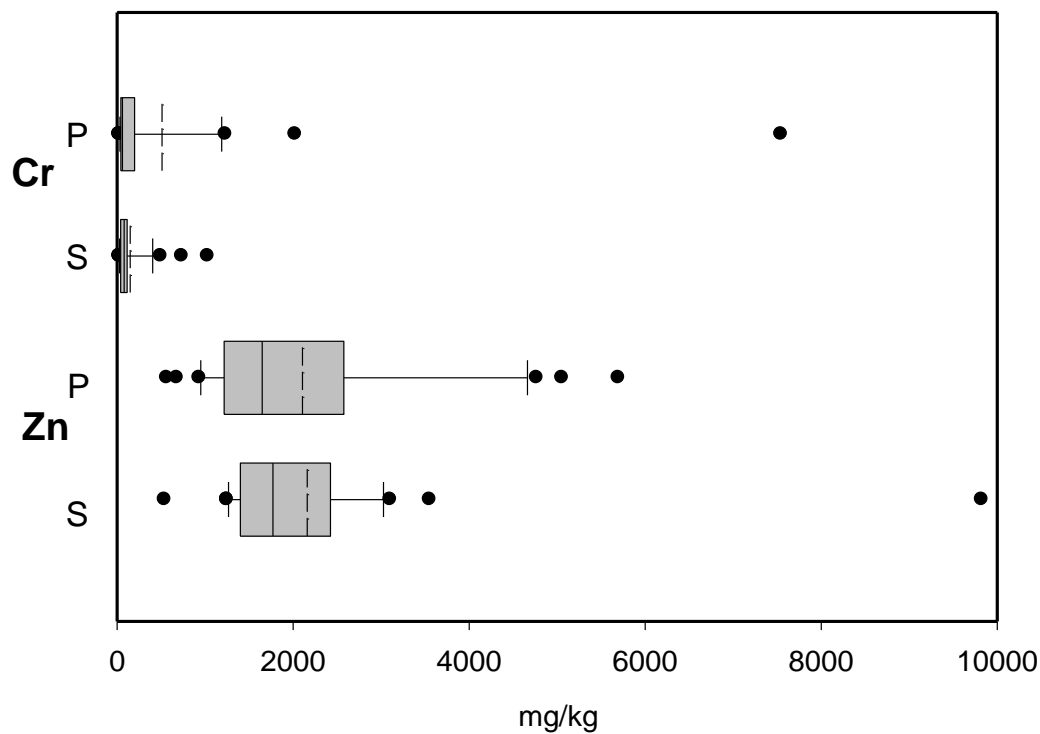
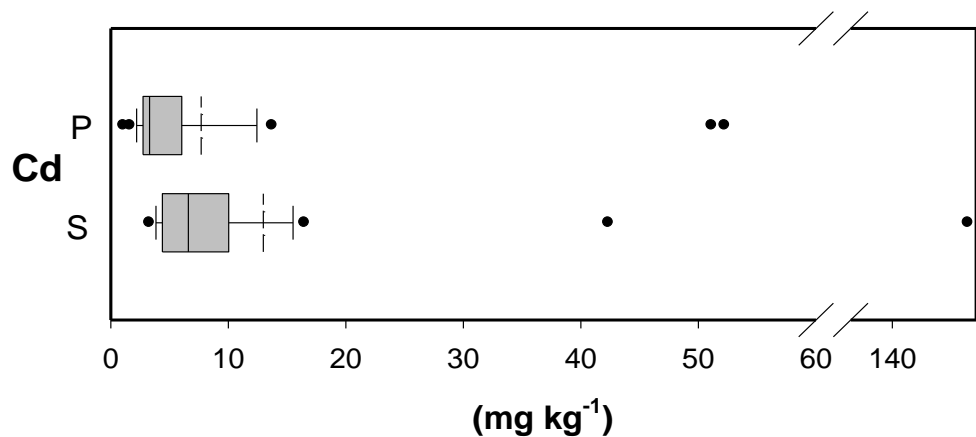

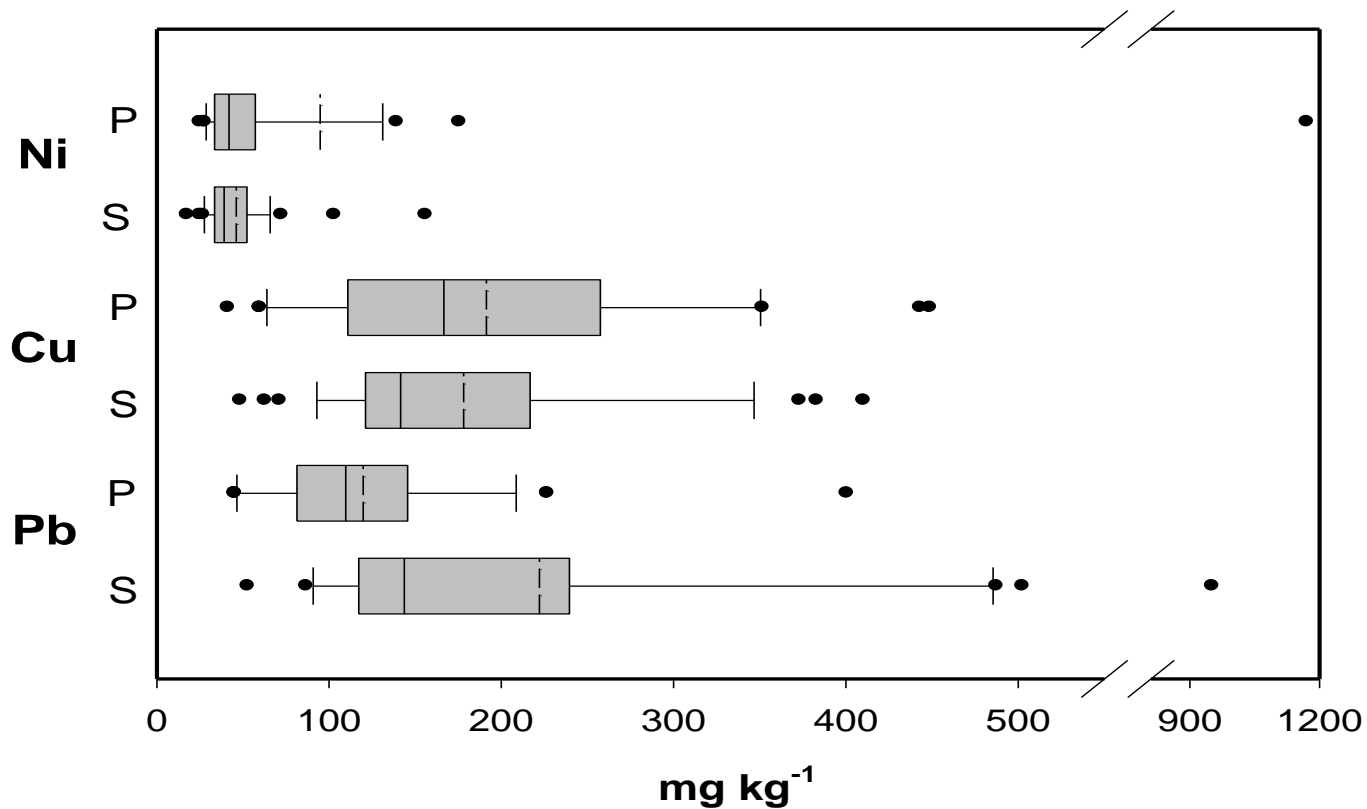
P - grupa referencyjna

Reference group

S - grupa śląska

Silesia group

P - grupa referencyjna

Reference group

S - grupa śląska

Silesia group

Odsetek osadów, które spełniają obecne kryteria stosowania w rolnictwie (Siebielec, Stuczyński; 2010)

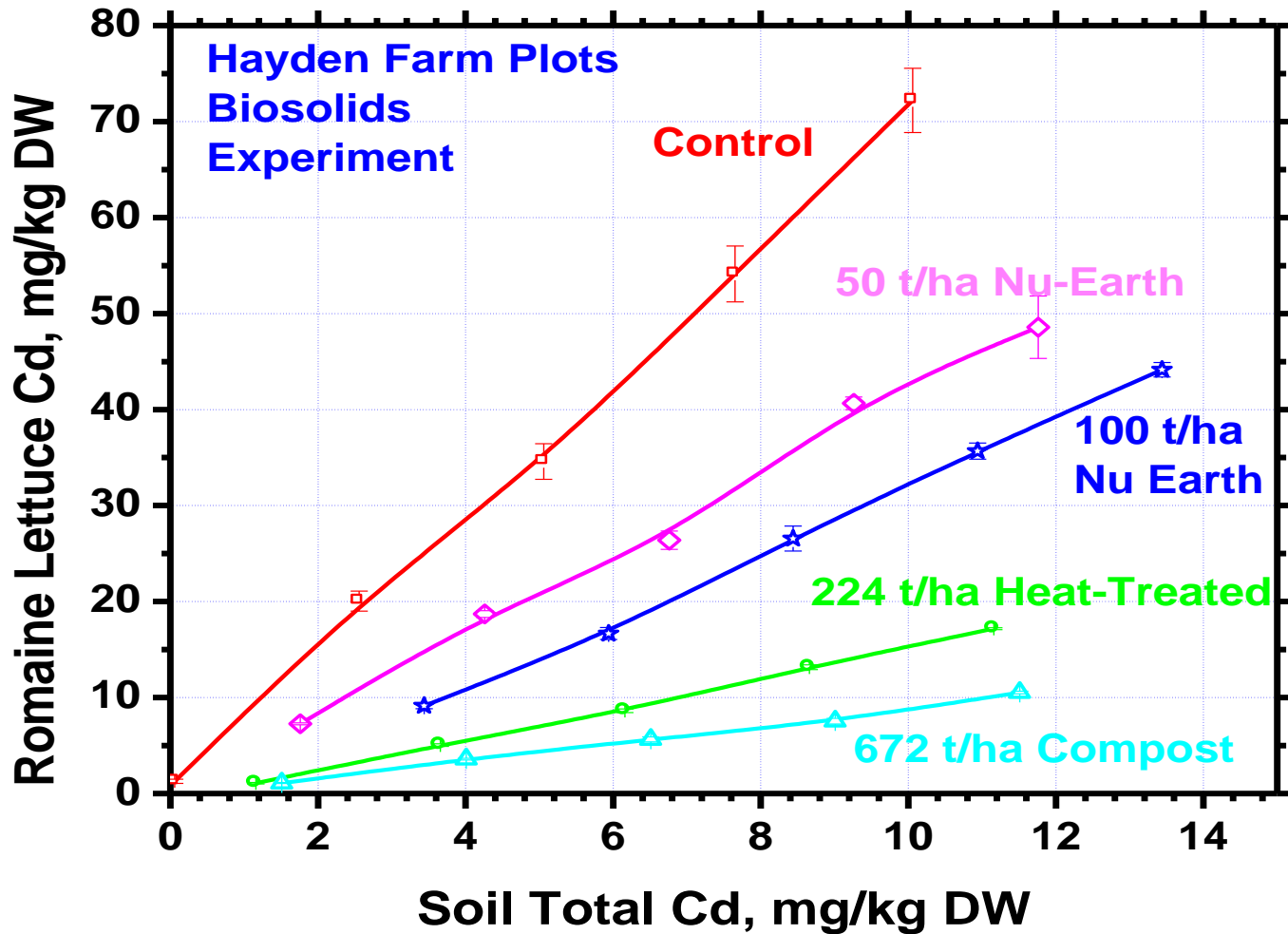
Metal	Limit (mg kg ⁻¹)	Biosolids that met the metal threshold			
		Industrial (n=30)		Reference (n=29)	
		number	%	number	%
Cadmium	20	28	93	27	93
Nickel	300	30	100	28	97
Copper	1000	30	100	29	100
Lead	750	29	97	29	100
Chromium	500	28	93	25	86
Zinc	2500	23	77	21	72
All metals	-	22	73	19	66

Formy metali w osadach – analiza sekwencyjna

Metal forms in biosolids - sequential extraction

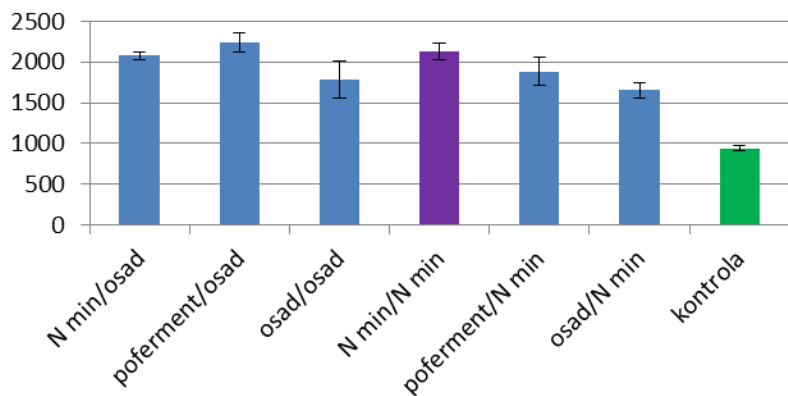
Frakcja/fraction	Cd	Zn	Pb	Cu	Ni	Cr
F1 Wymienne/Exch.	16,4 (0,9-48,2)	2,8 (0-15,5)	1,3 (0-17,1)	5,4 (0-64,5)	3,4 (0-26,2)	0,9 (0-9,6)
F2 Węglany/Carbonates	12,2 (1,1-28,7)	12,1 (1,8-27,1)	2,4 (0-12,6)	2,1 (0,1-25,2)	11,7 (2,0-41,9)	0,1 (0-1,3)
F3 Tlenki Fe Mn/Fe Mn oxides	43,0 (8,4-92,8)	55,0 (34,2-85,3)	9,5 (0-69,8)	7,9 (1,0-49,2)	29,1 (1,9-57,2)	14,0 (3,0-61,0)
F4 Organiczna/Organic	8,4 (0-42,2)	15,3 (2,0-37,4)	0,8 (0-13,4)	68,0 (0-89,1)	32,3 (9,5-78,2)	45,3 (2,5-78,3)
F5 Pozostałość/Residue	20,1 (0,8-62,9)	14,8 (3,2-40,4)	86,0 (24,3-99,0)	16,6 (3,3-67,8)	23,5 (3,9-57,0)	39,7 (11,7-83,9)

Biodostępność metali w zależności od źródła

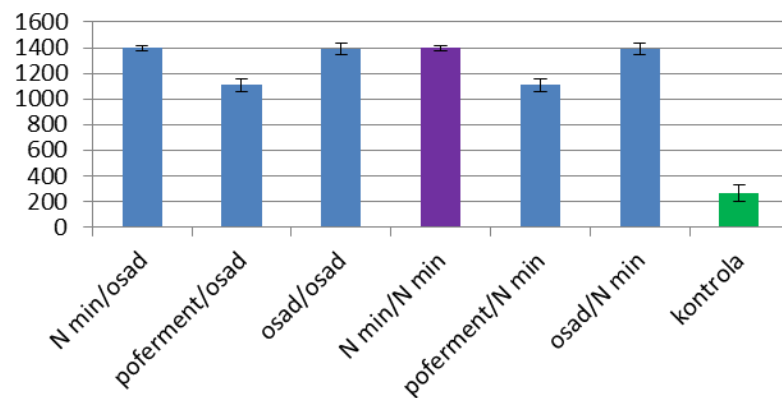

Chaney et al.. Bioavailability of metals depending on their source

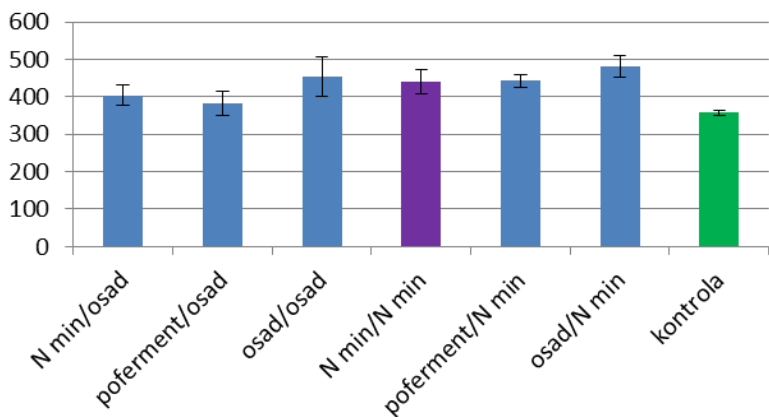
Plonowanie roślin w doświadczeniu lizymetrycznym

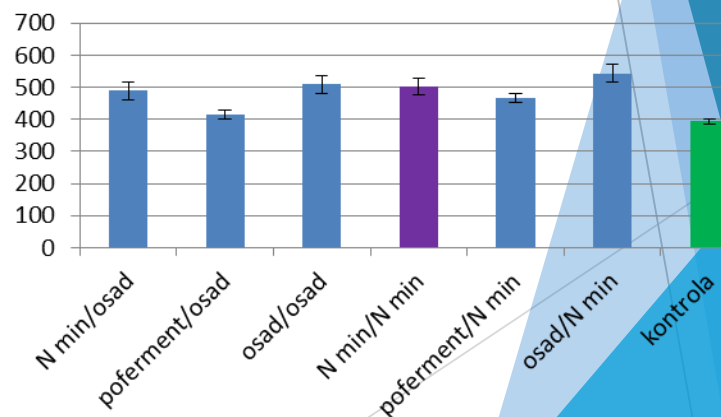
Biomasa kukurydzy w doświadczeniu lizymetrycznym w zależności od wariantu nawożenia (g/m²)

Plon ziarna kukurydzy w doświadczeniu lizymetrycznym w zależności od wariantu nawożenia (g/m²)

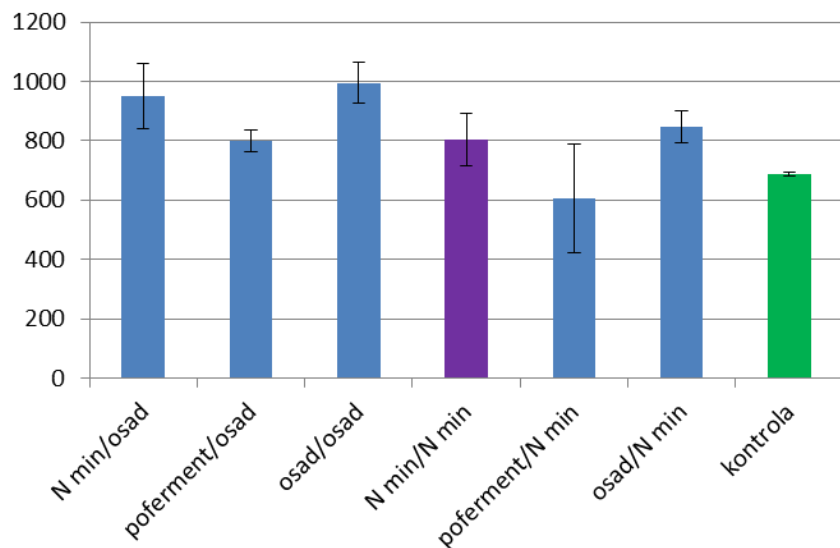
Plon słomy pszenicy w doświadczeniu lizymetrycznym w zależności od wariantu nawożenia (g/m²)

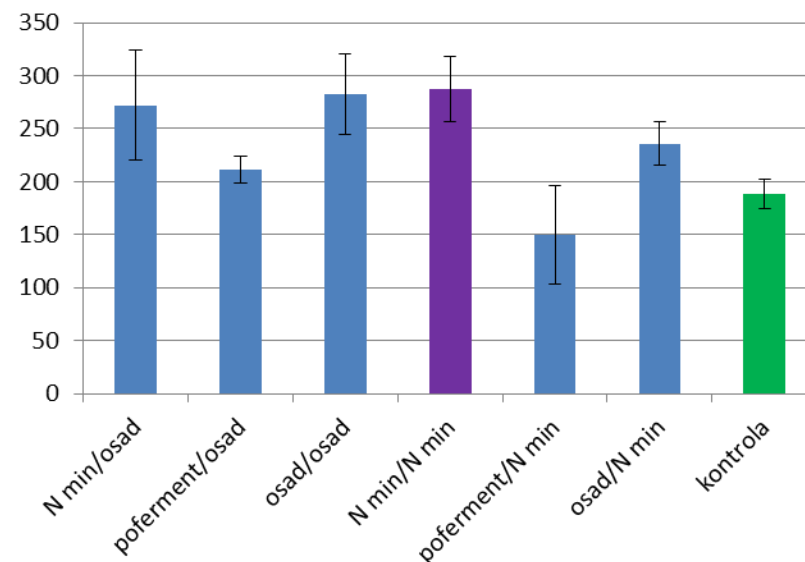
Plon ziarna pszenicy w doświadczeniu lizymetrycznym w zależności od wariantu nawożenia (g/m²)

Plonowanie roślin w doświadczeniu lizymetrycznym

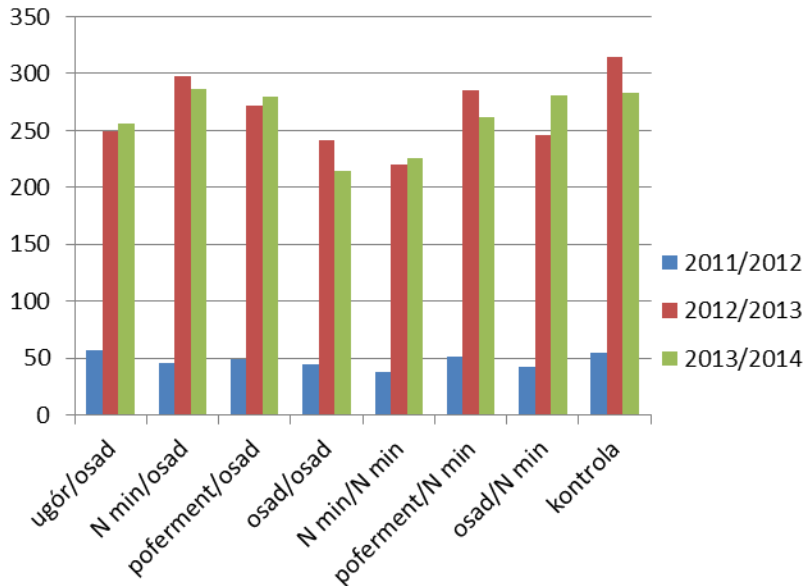
Plon słomy rzepaku w doświadczeniu lizymetrycznym w zależności od wariantu nawożenia (g/m²)

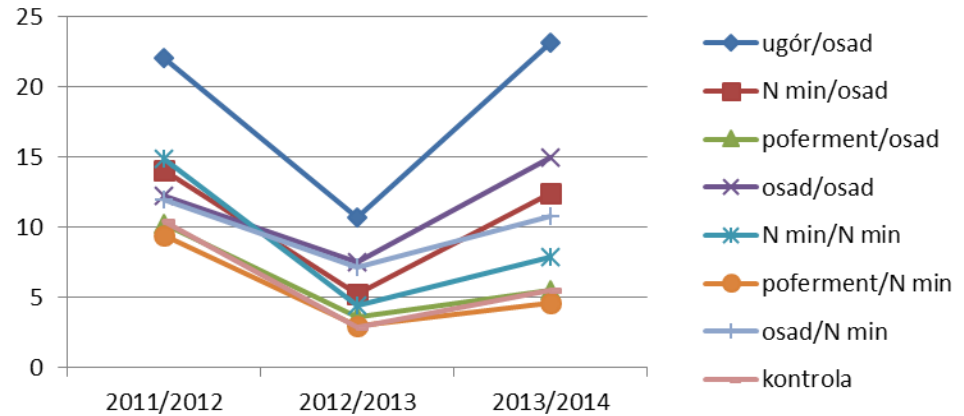
Plon nasion rzepaku w doświadczeniu lizymetrycznym w zależności od wariantu nawożenia (g/m²)

Wpływ osadów ściekowych na jakość wód gruntowych

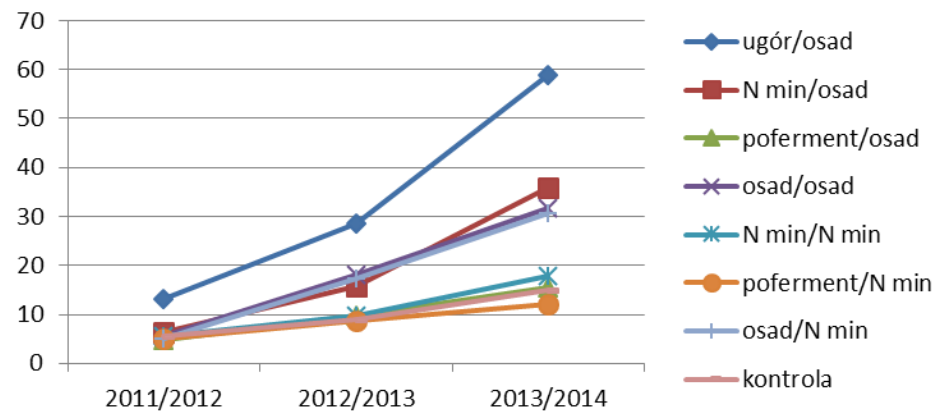
Azot i fosfor

Roczna suma odcieków w doświadczeniu lizymetrycznym (litr)

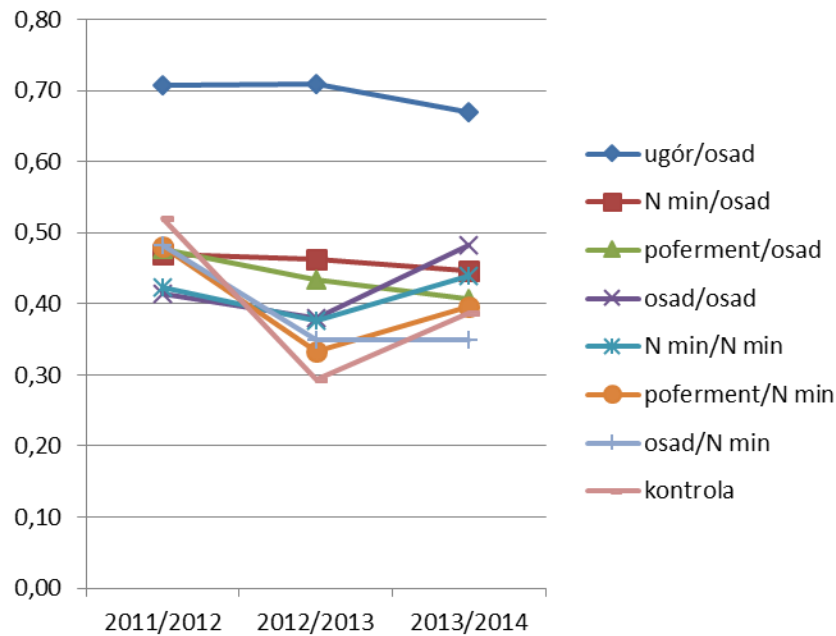
Średnie stężenie N-NO₃ (mg/l) w odciekach z lizymetrów w zależności od wariantu nawożenia

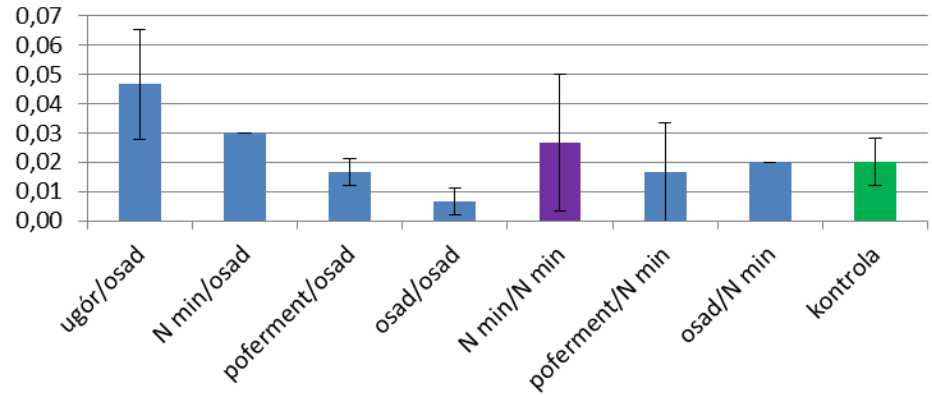
Sumaryczne roczne wymycie N (kg/ha) w zależności od wariantu nawożenia

Wpływ osadów ściekowych na jakość wód gruntowych

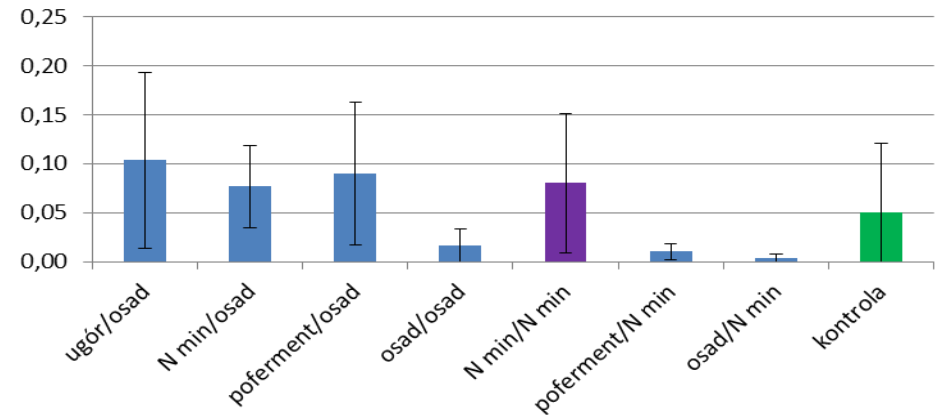
Pierwiastki śladowe

Średnie stężenie arsenu ($\mu\text{g/l}$) w odciekach z lizymetrów w zależności od wariantu nawożenia

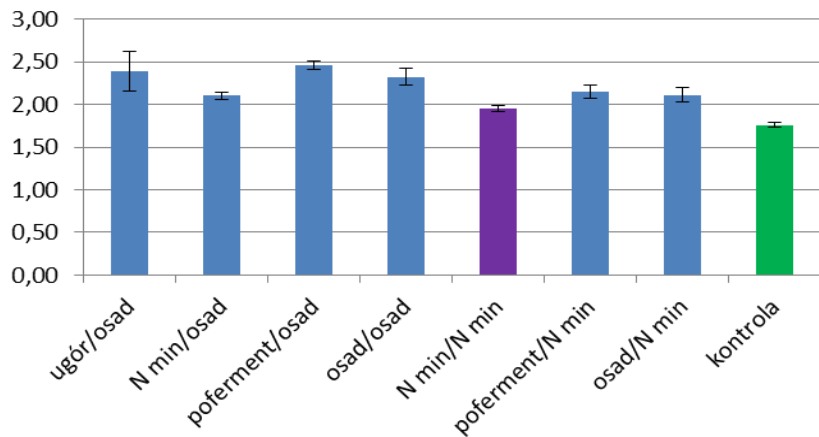

Średnie stężenie kadmu ($\mu\text{g/l}$) w odciekach z lizymetrów w zależności od wariantu nawożenia w 2015r.

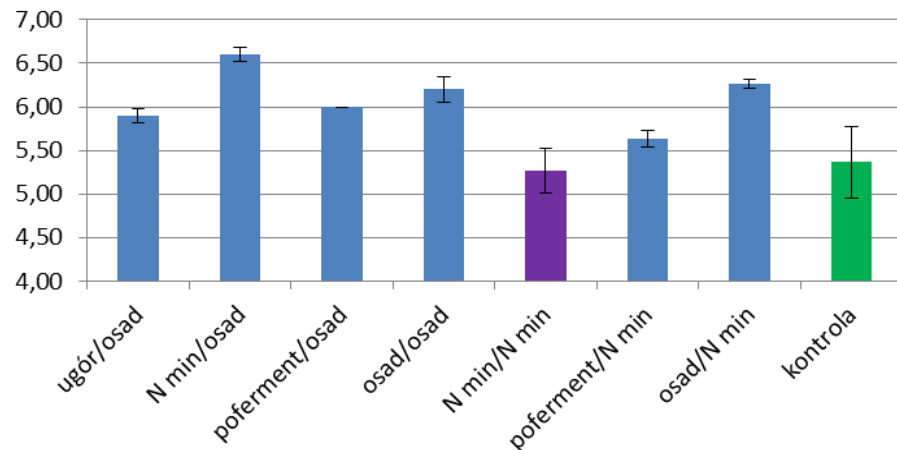

Średnie stężenie ołowiu ($\mu\text{g/l}$) w odciekach z lizymetrów w zależności od wariantu nawożenia w 2015r.

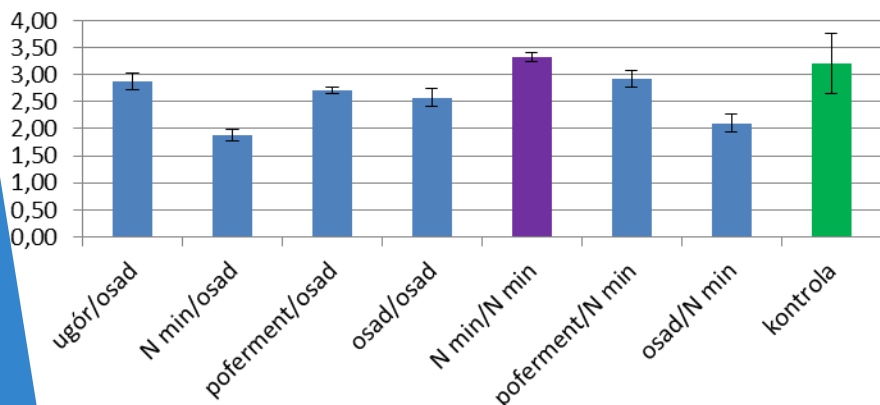
Wpływ osadów ściekowych na właściwości gleb

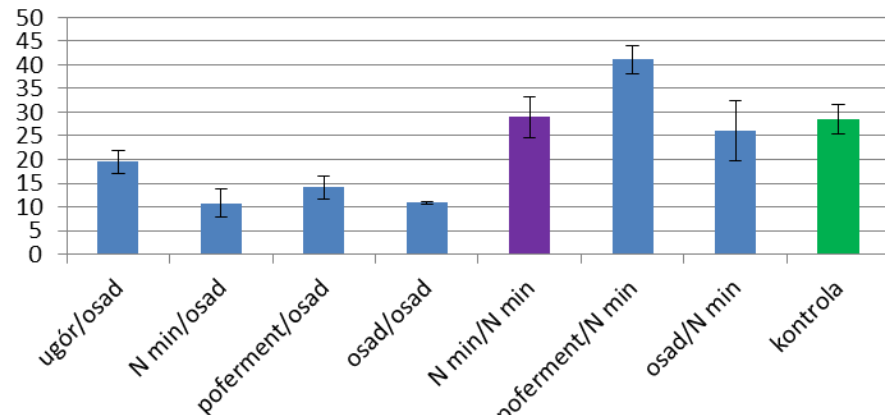
Zawartość próchnicy (%) w wierzchniej warstwie gleby w 2015r. w zależności od wariantu nawożenia

Odczyn (pH w H₂O) wierzchniej warstwie gleby w 2015r. w zależności od wariantu nawożenia

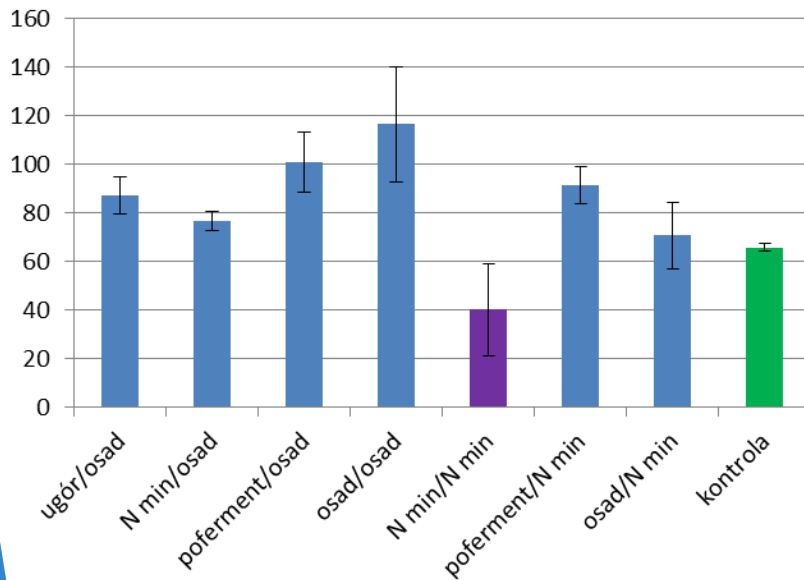
Kwasowość hydrolytyczna (cmol(+)/kg) w wierzchniej warstwie gleby w 2015r. w zależności od wariantu nawożenia

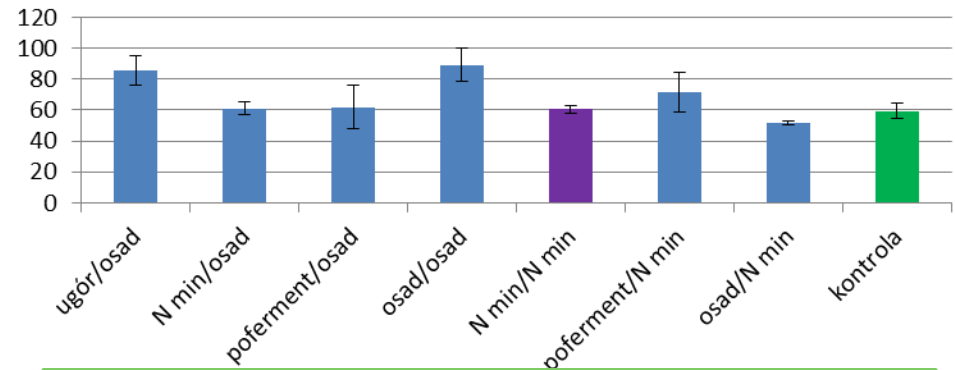
Stabilność koloidów glebowych wyrażona intensywnością zmętnienia (NTU) w zależności od wariantu nawożenia

Wpływ osadów ściekowych na aktywność i liczebność mikroorganizmów

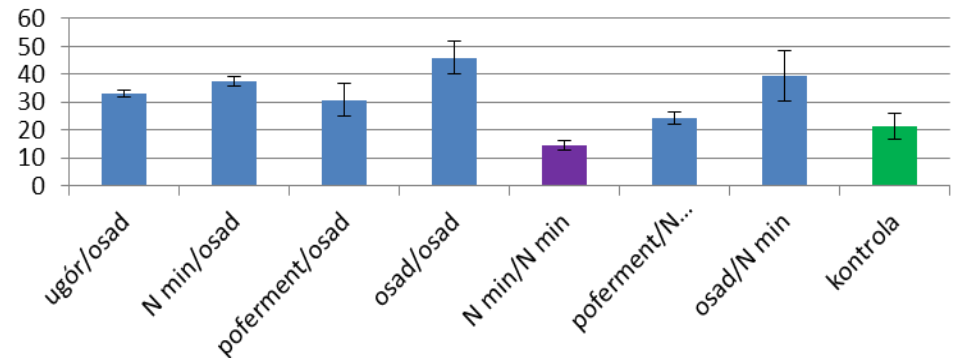
Aktywność enzymatyczna

Aktywność dehydrogenaz (µg TPF/g) w wierzchniej warstwie gleby w zależności od wariantu nawożenia

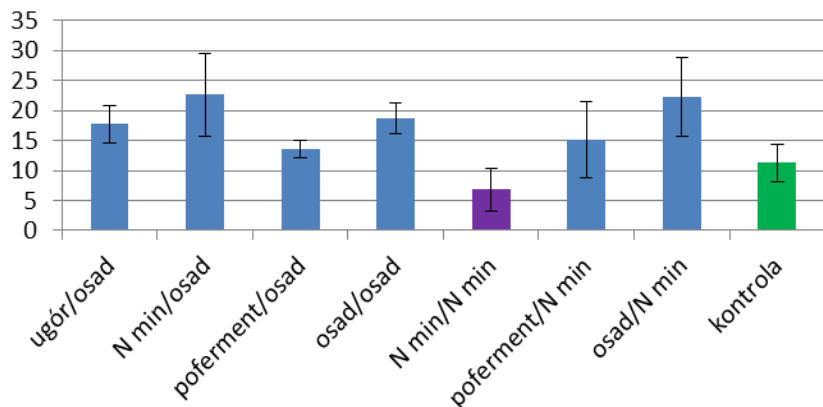
Aktywność fosfatazy kwaśnej (µg p-nitrophenol/g) w wierzchniej warstwie gleby w zależności od wariantu nawożenia

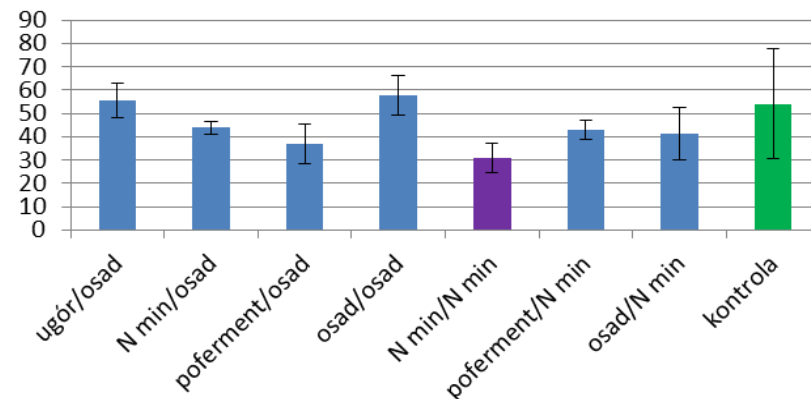
Aktywność fosfatazy zasadowej (µg p-nitrophenol/g) w wierzchniej warstwie gleby w zależności od wariantu nawożenia

Wpływ osadów ściekowych na aktywność i różnorodność mikroorganizmów

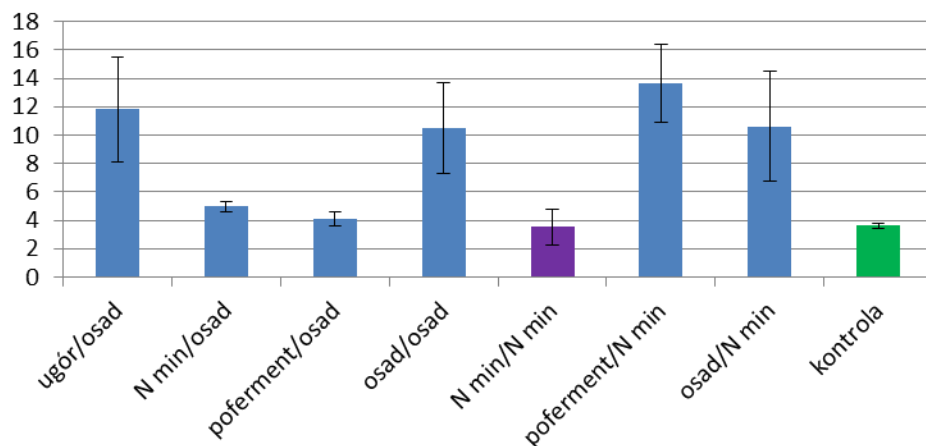
Liczebność grup mikroorganizmów

Liczebność ogólna bakterii i promieniowców (x10⁷) w zależności od wariantu nawożenia

Liczebność grzybów (x10⁴) w zależności od wariantu nawożenia

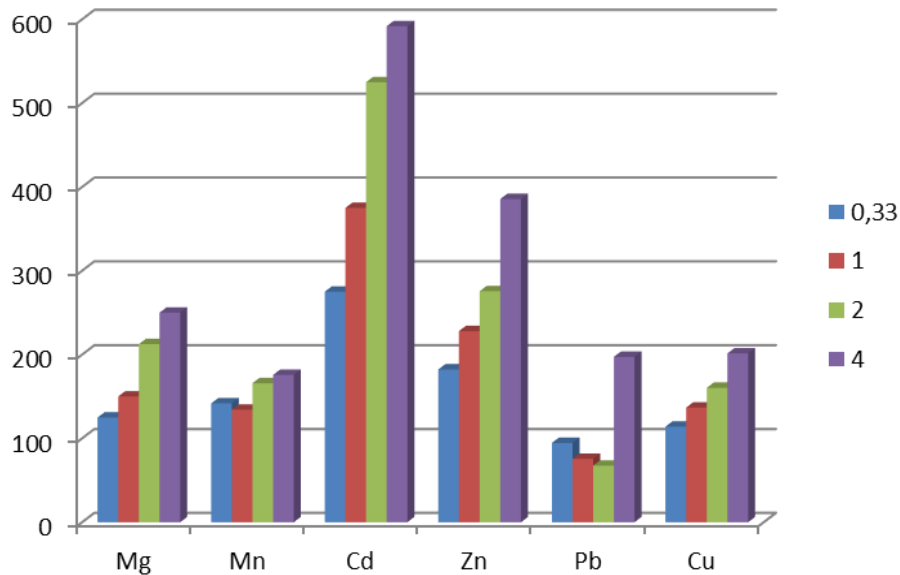

Liczebność bakterii amonifikacyjnych (x10⁶) w zależności od wariantu nawożenia

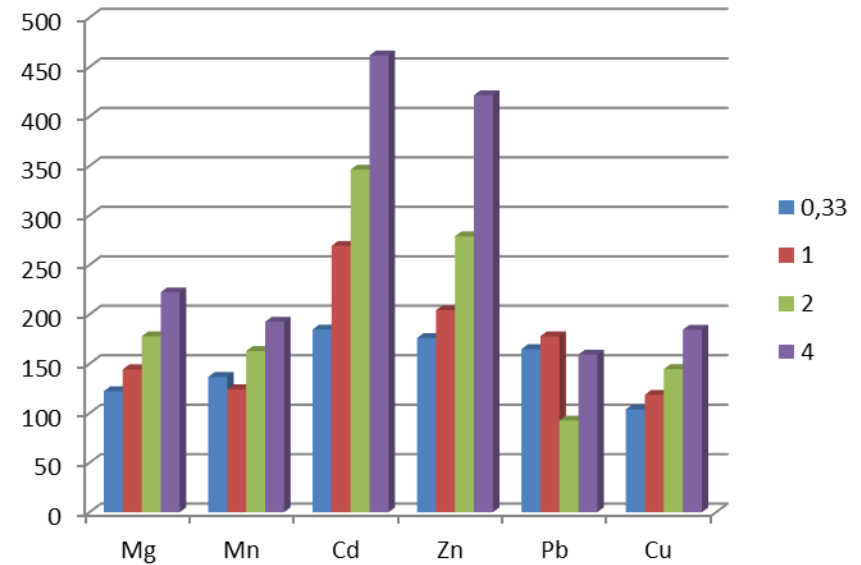

Wpływ właściwości osadów ściekowych na fitodostępność pierwiastków

Wpływ dawki

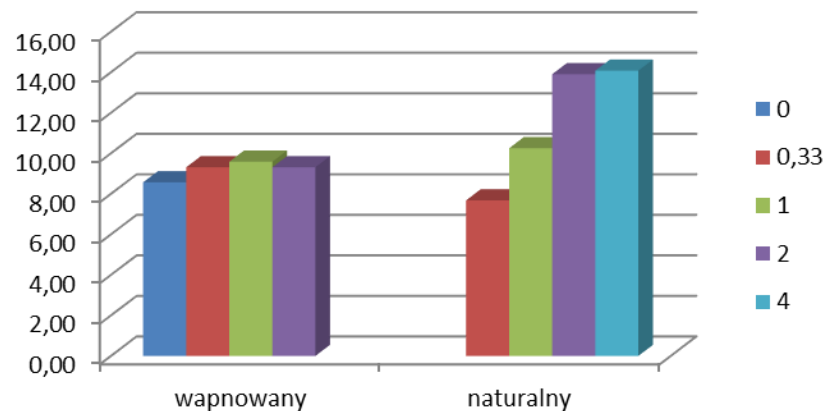
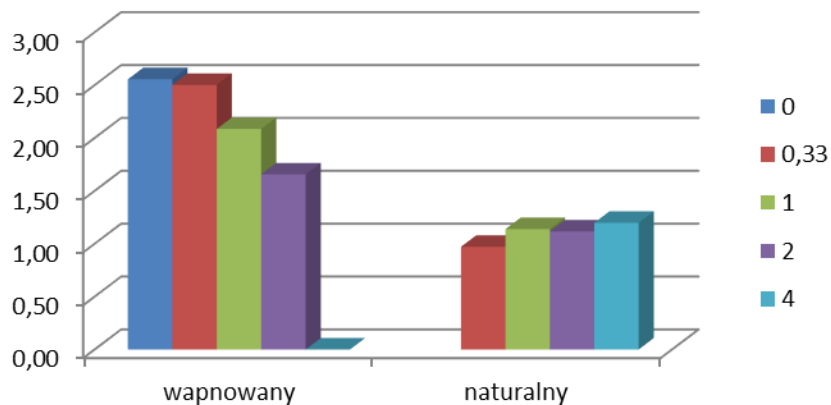

Wpływ dawki osadu ściekowego na przyrost zawartości pierwiastków w biomacie owsa (% zawartości w roślinach kontrolnych) na glebie niewapnowanej

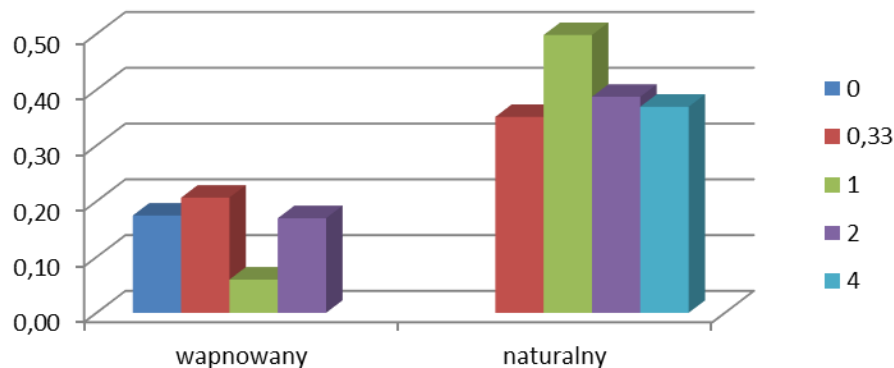
Wpływ dawki osadu ściekowego na przyrost zawartości pierwiastków w biomacie owsa (% zawartości w roślinach kontrolnych) na glebie wapnowanej

Wpływ właściwości osadów ściekowych na biodostępność potencjalnie toksycznych pierwiastków śladowych

Wpływ dawki osadu ściekowego na akumulację **arsenu** w dżdżownicach

Wpływ dawki osadu ściekowego na akumulację **kadmu** w dżdżownicach

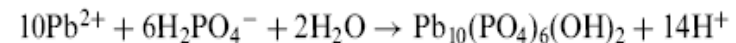
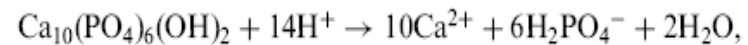
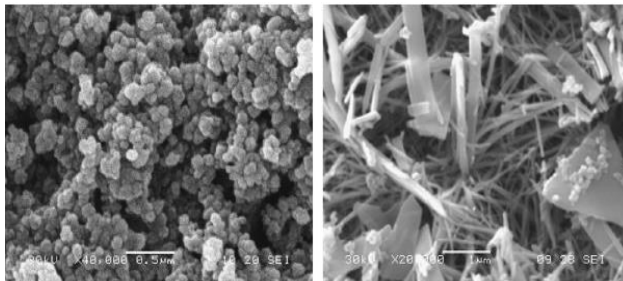
Wpływ dawki osadu ściekowego na akumulację **ołowiu** w dżdżownicach

Mechanizmy sorpcji metali przez osady ściekowe i komposty

-wiązanie przez materię organiczną

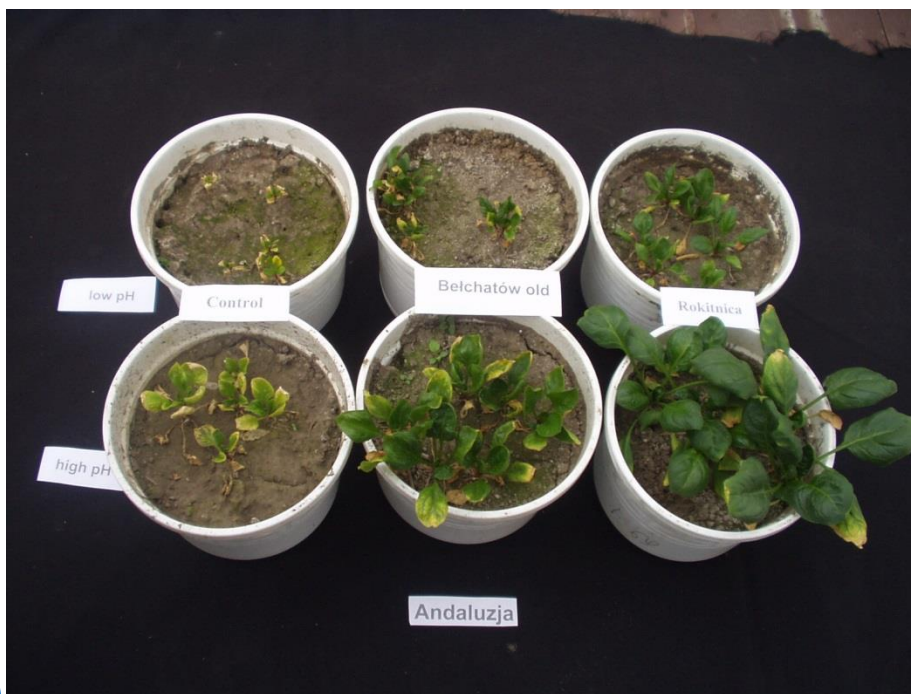
-wytrącanie jako trudno rozpuszczalne fosforany

-adsorpcja i okluzja przez tlenki żelaza

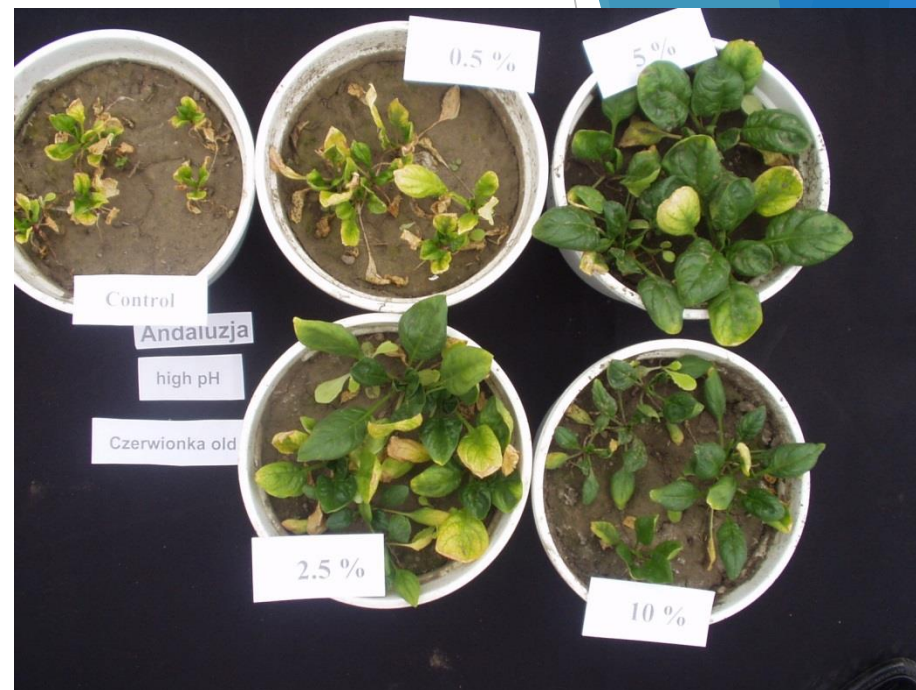
-zmiana odczynu

Wpływ różnych osadów

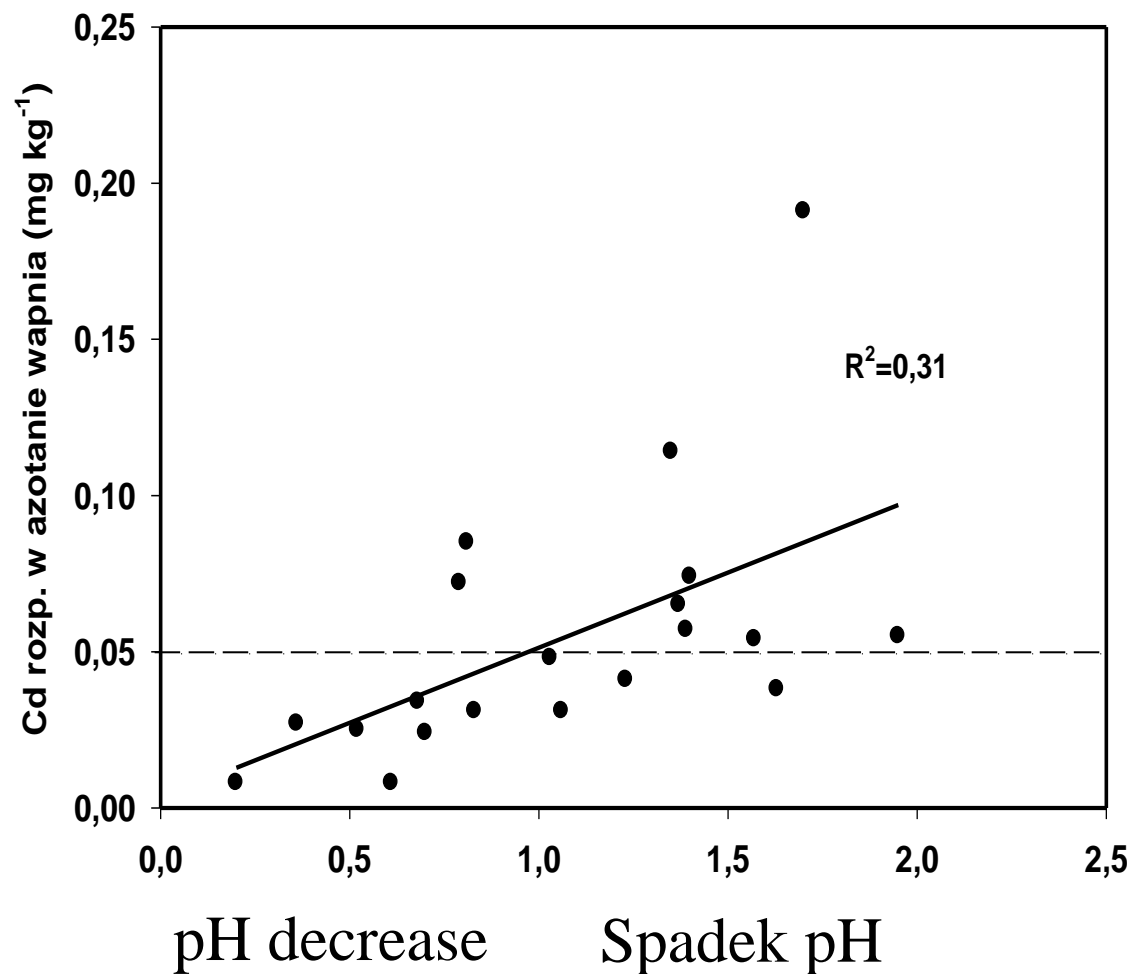
Sludge and pH effect

Wpływ dawki

Rate effect

Wpływ osadów ściekowych na odczyn i rozpuszczalność metali

The effect of biosolids on soil pH

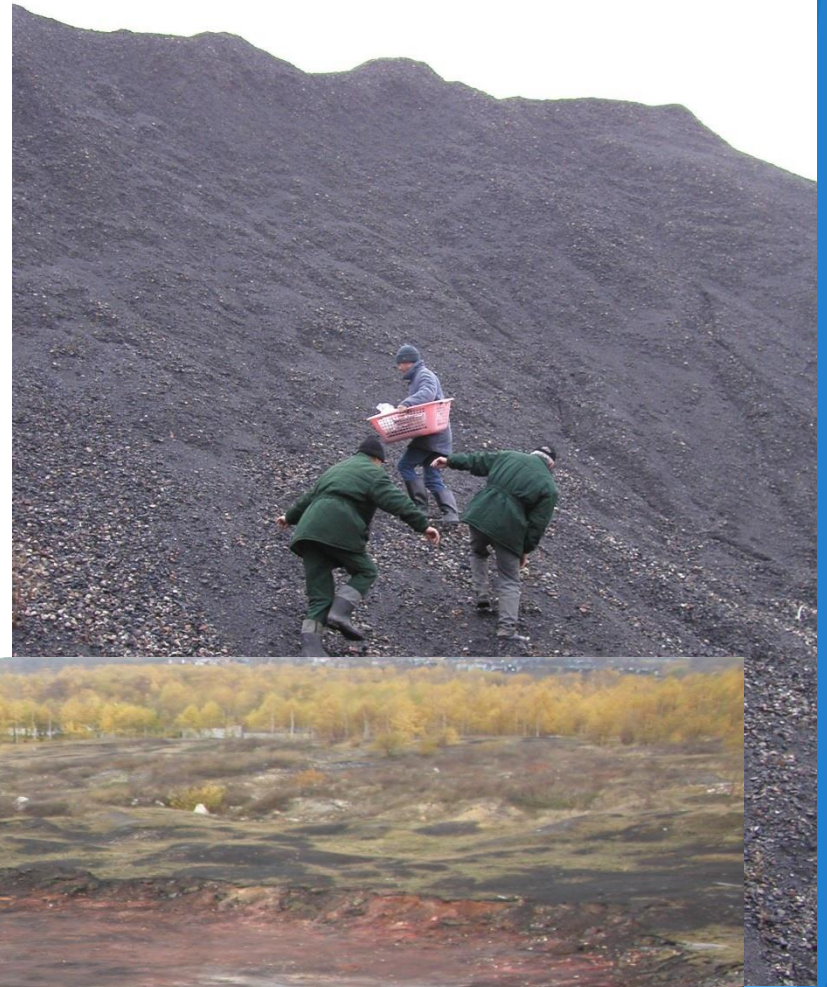

Palmerton, 1990, Osady ściekowe + popioły węglowe + wapno

Palmerton, PA, 1990: Oyler's First Test Plot Using Biosolids + FlyAsh + Limestone, with 'Merlin' Red Fescue; adjacent control.

Reclamation of smelter waste sites in Silesia

3 rok - Third year

6 3'96

Doerschel

Welz

Control

7 rok - 7th year

Skuteczność kompostu w rekultywacji gleby zanieczyszczonej Zn

Skuteczność kompostu w rekultywacji gleby zanieczyszczonej Zn

Wnioski

- ❑ Nie obserwuje się toksyczności osadów ściekowych dla roślin, niezależnie od dawki osadu, a plon słomy i ziarna/nasion z reguły wzrasta po zastosowaniu osadów ściekowych
- ❑ Stężenie azotanów w odciekach oraz całkowite wymycie azotu w glebie nawożonej wysokimi, rekultywacyjnymi dawkami osadów jest nieco większe niż w przypadku nawożenia mineralnego
- ❑ Stężenia pierwiastków śladowych w odciekach z profilu glebowego są wielokrotnie niższe od zawartości dopuszczalnych dla wody pitnej
- ❑ Osady ściekowe mogą być cennym uzupełnieniem deficytów mikroelementów i magnezu w roślinach oraz mogą zwiększać zasobność gleb w fosfor i magnez przyswajalny, a ponadto po kilku latach od zastosowania zwiększają odporność gleby na fizyczną degradację
- ❑ Dawki osadu nie przekraczające 30t/ha nie powodowały nadmiernego gromadzenia kadmu w roślinach pod względem jakości paszowej

Wnioski

- ❑ Stosowanie wysokich rekultywacyjnych dawek osadów ściekowych powoduje trwałą sekwestrację węgla w glebie
- ❑ Osady ściekowe, nawet w dawkach rekultywacyjnych stymulują aktywność i liczebność mikroorganizmów glebowych, szczególnie bakterii
- ❑ Dopuszczalne obecnie dawki osadów ściekowych stosowane w rolnictwie nie powodują żadnego zagrożenia środowiskowego
- ❑ Obecne kryteria (dawka, dopuszczalne zawartości) regulujące wnoszenie pierwiastków wraz z osadem do gleby zabezpieczają glebę, organizmy glebowe i wody podziemne przed zagrożeniem ze strony potencjalnie toksycznych pierwiastków, takich jak arsen, kadm i ołów
- ❑ Przepuszczalnie możliwe jest zwiększenie dawki osadu ściekowego dopuszczalnej w rolnictwie, bez negatywnych skutków środowiskowych, przy zachowaniu wymagań jakościowych dla osadów.

**DZIĘKUJĘ
ZA UWAGĘ**

